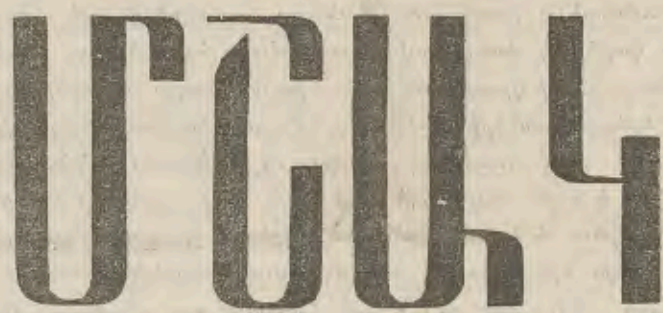

ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան դիմել 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում դրվում են միմյան խմբագրատան մէջ:

Օտարաբաղադրացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция «Маска».

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և ամսն օրերէն):

Ցայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Ցայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաբանչիւր բառին 2 կոպեկ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԴՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

„ՄԱՍԿ“

ԱՄԵՆՈՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ

(ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

ՆԵՐԿԱՅ 1884 ԹԻՒՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԻ ՆՈՅՆ ԴԻՐԳՈՎ ԵՒ ՆՈՅՆ ՊՐՕԳՐԱՄԱՅՈՎ

Պ Ր Օ Գ Ր Ա Մ Ա

I. ՏԵՐՈՒԹԻՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: II. ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂ ՅՕԴՈՒՄՆԵՐ: III. ՆԵՐԳԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ: Ընդհանուր յօդուածներ, թղթակցութիւններ, լուրեր: IV. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ: Ընդհանուր յօդուածներ, թղթակցութիւններ, լուրեր: V. ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ: VI. ՀՅՈՒԱԿԻՐՆԵՐ: VII. ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Ֆելիետոն, վէպեր, խմբագրութիւն և թարգմանական յօդուածներ վերաբերեալ ամեն ճիւղերի, թղթակցութիւններ: VIII. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ԲԱՅԱՆՈՐԴԱԿԻՆ: Տարեկան 10 ռուբլ, վեց ամսուայ 6 ռուբլ, խրաբանչիւր ամսուայ 1 ռուբլ:
ՀԱՏՈՎ համարները 5 կոպեկ:
ՀԱՍՏԵՆ. Тифлис, редакция «Маска».

Խմբագիր—Հրատարակող ԴԻՐԳՈՐ ԱՐՏՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԳԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ: Նամակ Ղարսից: Նամակ խմբագրութեան: Ներքին լուրեր:—ՀՅՈՒԱԿԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Լրեց-փոխները հայ-կաթոլիկ հասարակութեան մէջ:

ՆԵՐԳԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՂԱՐՍԻՑ

Յունվարի 13-ին

«Մշակ» լրագրի անցեալ տարուայ № 180-ի մէջ ապոված նամակովս հարեանցի կերպով յիշել էի տեղին եկեղեցական և ուսումնարանական դրամական հաշիւների խառն գրութեան մէջ լինելը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՅԻՍԻՆԵՐԸ ՀԱՅ-ԿԱԹՈՒԿ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԵՋ

II.

Երկրորդ հարցն այն է, որ մի անգամ ընտրած երեցիները, երկար է մնում իր պաշտօնում:

Այդ իրողութիւնը նոյնպէս ունի իր վնասակար կողմերը մեր մէջ: Երեցիների պաշտօնավարութեան ժամանակամիջոցը սովորաբար ընդունված է մէկ կամ առ առաւելը երեք տարին: Բայց ամեն մի երեցիների պարտականութիւնն է ամեն տարին առանց պատճառանոց հաշիւ ներկայացնել հասարակութեանը:

Եթէ ի նկատի ունենանք, որ երեցիների պաշտօնը մեր մէջ առանց սահմանաւ ռոճիկի է, և հետևապէս առանց նիւթական օգուտ սպասելու մի հասարական եկեղեցական ծառայութիւն, մենք պէտք է համոզվենք, որ ոչ մի բարեխղճ և անշահասէր մարդ չի կամենայ մի տարուայ աւելի ծառայել եկեղեցուն ձրի, նա մասնաւոր մի այնպիսի պաշտօնում, որ առհասարակ ամենահին ժամանակներից մինչև մեր օրերը ազատ չէ բաւարարանքից, որ ամեն ըրով առկա է տալիս ժողովրդին կապակցելու այդ պաշտօնավարութեան վրա:

Կրկնում ենք, որ ոչ մի գործունայ, ընդուն

և մի և նոյն ժամանակ հրաւիրել էի գործիս մօտ անձանց ուշադրութիւնը այդ տխուր հանգամանքին վրա, ինչպէս, որ կամ հրապարակաւ կամ լրագրութեան միջոցով փութեան հանգամանքը հասարակութեան վրդովմանքը թէ արդեօք ինչ միջոցներով աշխատում են կամ պէտք է աշխատեն ազատել հասարակութեան նուիրած կօպէկներով կեանք ստացած այդ անբաղդ ուսումնարանների մի քանի լուրջները անխղճ մարդկանց ճանկերից, որ մի գուցէ այդ և դրա նման տխուր հանգամանքների շնորհիւ «ծնունդ առած» օրից հողաբերի մէջ գտնվող» ուսումնարանները մի օր ձեռքերը պարզած դիմեն օրհասականին և, վերջնականապէս հողին աւանդելով, ուղարկեն թշուառ մանուկներին տղիտութեան գիրկը... Ահա այս էր մեր համեստ ցանկութիւնը, այս էր մեր նամակի զլխաւոր նպատակը: Բայց տարաբաղադրաբար նոյն

նախ և անկախ դիրք ունեցող մարդ չի կամենայ երկար ժամանակ կաշկանդված լինել երեցիության պաշտօնում և երբեք չի կամենայ բարոյական մեծ սրտատախտակութիւն առնել իր վրա: Բաւական է, որ այդպիսի մի անհատ գիշանկով ժողովրդեան պահանջին և ընդհանուր ցանկութեանը, անկեղծ նախաձեռնողի լինելով եկեղեցու շահերին և իր վարձատրութիւնը բարոյապէս սպասելով, կը ծառայէ համբերողաբար մի տարին, իսկ այնուհետեւ, առանց ժողովրդի պատահանջմանց մարդու հաշիւ ներկայացնելով հասարակութեանը, կը հրաժարվի աւելի ծառայելուց: Այդ յատկութիւնները, այնպէս երեցիների անհատ անձնաւորութեան և ինքնաձեռնաշնորհութեան օրինակներ են: Այդպիսի պարտաճանաչ երեցիներին չէ կարող հասարակութիւնը բռնի կերպով պահել իր պաշտօնի մէջ, որովհետեւ, այդ այնպիսի մի ծառայութիւն է, որը տանելու պարտական են հասարակութեան բոլոր կարող անդամները, այդ ծառայութիւնը հասարակական և ազատ է, որ չէ կարելի բռնութեան ենթարկել:

Ժամանակամիջոցի կարճութիւնը ունի շատ օգտակար կողմեր, նախ այն պատճառով, որ նորընտիր երեցիները միջոց չի ունենայ հատուտօրէն իր զիջելի մէջ, և միշտ հեռատես կը լինի հասարակական գործերի մէջ: Նա ժամանակ չի ունենայ տեսնելու այն անյայտ աղբիւրները, որոնց գոյութիւնը շատ լաւ յայտնի են մշտական պաշտօն վարող երեցիներին: Երբեք ժամանակով ընտրված երեցիները աշխատանք ունենալով ժամանակի կարճութիւնը, միշտ զգոյշ, հեռատես և անհամբեր կը լինի,

լրագրի № 202 մէջ յիշեալ ուսումնարանների տեսող թիւիչ Ղազարեանցը մի նամակով, փոխանակ լաւակաւութիւն տալու իմ և շատերի համեստ ցանկութեանը, ամենայն ջանք գործ է դրում հերքել այն հանգամանքը, թէ ուսումնարանների դրամական հաշիւները խառն և մասամբ անցյալ դրութեան մէջ չեն գտնվում, այլ թէ նամակագիրը գործին ծանօթ չը լինելով զրպարտութիւն է արել, որով կարող է յակամալիցս վերահաս հայտնել ուսումնարաններին... Ահա այս պատճառով այսօր տարված եմ ախարայ գրել վեր առնել և մի քանի փաստերով ապացուցանել, որ, եթէ ես խառնել եմ ուսումնարանների դրամական հաշիւները երեսփոխանների հաշիւներին հետ, երբեք սխալված չեմ եղել, և թէ ընտանցականութիւն չեմ ունեցել զրանով արատաւորել յիշեալ թիւիչ 4 տարվայ անարատ աշխատութիւնը, ինչպէս և այդ խտտութեան եմ իմ նախընթաց նամակիս մէջ:

Յարգելի բիւշիլ պատասխանելով նամակիս այն մտքին, որ ուսումնարանները իրանց հինգ տարուայ գոյութեան չընթանում ոչինչ արդեօք չեն ցոյց տուած և չը պէտք է էլ ցոյց տան, քանի որ նրանք հոգեւոր մէջ են գտնվում, մասնաւոր չէ լինում այն հանգամանքի վրա, թէ ուսումնարան աշակերտներից ամենք մասնաւոր տեղիս քաղաքային ուսումնարանի ամենաբարձր դաստիարակ իրանց հատուկութեամբ, զարգացմամբ և յառաջդիմութեամբ նոյն ուսումնարանի ծաղկներն են կազմում: Այս հանգամանքի վրա ես աւելորդ եմ համարում երկարօրէն խօսել, այլ այսքանը միայն կասեմ, որ ես բոլոր սրտով կը ցանկայի որ դա ճշմարիտ իրողութիւն լինէր, բայց թէ որքան ճշմարիտ է թիւիչ ասածը՝ թող ընթերցողը վեր առնի «Карет» լրագրի այս տարուայ առաջին համարը, որ կը տեսնի, որ տեղիս քաղաքային ուսումնարանի վարչութեան կողմից պաշտօնապէս հերքված է այդ հանգամանքը՝ իսկ ինչ վերաբերում է թիւիչի այն խօսքերին, թէ «մեր ուսումնարանի աշակերտներից չորսը կամենալով շարունակել իրանց ուսման ընթացքը հայոց ուսումնարաններում, ընդունվեցան Վեդուկան ձեռնարկի 3-րդ և 4-րդ դասարաններում և այսօր նոյն դասարանների առաջնակարգ աշակերտներից են», թող պատասխանէ ձեռնարանի վարչութիւնը

որի հակառակ, երկար ժամանակամիջոցով ընտրած երեցիները տարիների ընթացքում միշտ կունենան նախ ճանաչել քահանայի թիւի կողմից, կապեր կը հաստատեն ժողովրդի հարուստ դասակարգի հետ, որպէս զի անարգել չարքեն հարուստ հասարակութեան մեքենան: Բայցի դրամից, նորա հասկացած կը լինեն, որ երկար ժամանակամիջոցի մէջ կարելի է մի տարվայ գործված դեղձումները, միւս տարում գրտել, և որովհետեւ որքան երկար լինի պաշտօնը այնքան բարձր կը լինեն հաշիւները, այդ պատճառով խառնաշփոթ դրութեան մէջ եղած հաշիւնաւորները երբեք չի կարողանայ մարքել հասարակութիւնը, և ժամանակին հետ գործն էլ հնանալով, կանցնի յաւիտեանական մոռացութեան մէջ: Ուղիղ այդ դրութեան մէջ եմ, մեծ մասամբ, մեր երեցիներին գործերը: Մեր մէջ, եթէ երեցիները լաւ է վարվում տեղական քահանայի հետ, նա կարող է հաստատ համոզված լինել, որ հաստատված է իր գրութեան մէջ: Նա զիտէ որ եթէ քահանան իրանից հաշիւ և անշահասէր, ժողովուրդը երբեք չի մտածի այդ քանի վրա:

Ժողովրդի համակրութիւնը և վստահութիւնը գրաւելու համար, հարկաւոր է, որ երեցիները լինի, կամ իրան ցոյց տայ, աստիկ կըծառնէ, անպայման շատաւոր եկեղեցականների անսխալականութեանը, նա պէտք է իրան ցոյց տայ անձնազօր եկեղեցու շահերին, ցոյց տայ հաւատարմի և անշահասէր, մի խօսքով նա պէտք է աշխատի իրան ցոյց տալու, որպէս անմիջ հրեշտակ, մարմնացած զգայուն մարդու կերպարանի

թէ որքան դա ճշմարիտ է և, հաստատելով դրա ճշմարտութիւնը, միակերպած կը լինի մեր ամբողջ հասարակութիւնը...

Պ. տեսուչը ասում է. «Մեր ուսումնարանների արդիւնաւոր լինելուն մի ուրիշ պարզ ապացոյցն էլ այն է, որ չը նայելով քաղաքիս մէջ այլ ուսումնարանների գոյութեանը, որոնք գրկաբաց կընդունեն ամեն իրանց դիմողին, մեր ուսումնարաններում իւրաքանչիւր տարի աշակերտների թիւը այնքան է աւելանում, որ մենք ստիպված ենք հարկաւոր մանուկների բացասել տեղի անձկութեան պատճառով: Սրանով տեսուչը կարծես կամենում է ցոյց տալ թէ տեղիս հասարակութիւնը արդէն հասկանալով յիշեալ ուսումնարանների համեմատաբար արդիւնաւոր լինելը միւս ուսումնարաններից (որոնք են այդ միւս ուսումնարանները), ամենայն փափաղանք աշխատում է միայն ազդեղ գետեղի իր զաւակներին նրանց կրթութիւն տալու համար, որ տեղի անձկութեան պատճառով հարկաւոր անբաղդներ չեն ընդունվում և այս վերջիններից իրանց ճակատագիրը անխեղով, դիմում են միւս ուսումնարաններին, որոնք գրկաբաց ընդունում են նրանց և լցնում իրանց դասարանի, գոյութիւն չունեցող դասարանները... Ինչպէս երեւում է, պ. տեսուչը զարմանալի փտահոլութիւն և ճարտիրութիւն ունի թղթի վրա ստեղծել այնպիսի ուսումնարաններ, որոնց գոյութիւնը Ղարսի մէջ դեռ ոչ մի մանկանացու յայտնի չէ: Որքան ինձ յայտնի է, պ. Տեսուչը, բացի հայոց ծխական և քաղաքական ուսումնարաններից ոչ մի ուրիշ գոյութիւն չունի Ղարսի մէջ, որ կարողանայ այդ անունը կրել, և եթէ ուրիշ ուսումնարանների գոյութիւնը չէ վնասում և չէ կարող վնասել ձեր տեսութեան ներքոյ գտնված ուսումնարաններին, ապա ուրեմն ինչու անցեալ տարի թիւիչէր տուել ձեր ուսումնարաններից արձակված ուսուցչին քանալ Ղարսի մէջ մի պատրաստակար ուսումնարան, առարկելով թէ այդպիսի ուսումնարանի գոյութիւնը կարող է վնասել ծխական ուսումնարաններին: Գուցէ ասէք, որ այս խնդրի լուծումը իր անընդունակութեան համար արձակված լինելով ուսուցչական պաշտօնից, չէր կարելի թիւիչ տալ դրան մասնաւոր ուսումնարան բանալու: Բայց ասացէք ինչդրեմ, մի-

մէջ: Եւ միայն, կըծառնէր ժողովուրդը, որին դեռ անմասն չէր աղուէսաբարդ և բեցիփոխանների գործողութիւնները, այդ միայն ժողովուրդը ի կախաղաղութեամբ զգացմունքով երբեք չի մոտենայ արդար երեցիների մարդու հանդերձին, ուր թէ համարձակվի հաշիւ պահանջել նրանից:

Այդպիսի երեցիները միշտ մեռելային միջոցներ կը կարգան ժողովրդին, որպէս զի նոցա իրաւանց ճանաչութիւնը չը զարթնի. այդպիսիները համար, որպէս անտարակ բուրբալներ չեն մոլոր խաւար, անգիտ անտարբերութիւն:

Այդ է պատճառը, որ մեր երեցիներից շատերը երկար ժամանակ մնում են իրանց պաշտօնի մէջ, որի կատարեալ օրինակը կարող է համարվել ներկայումս հասարակաց ընտելեան տակ ընկած Ալալայի պատուէր երեցիները:

Եւ զարմանալի չէ, երբ մեզանում տասնից աւել տարիներ մնում են իրանց պաշտօնի մէջ երեցիները, նրանց կարող է հեռացնել ասպարէզից կամ չարազանց պարարտութիւնը կամ որ աւելի արժանաւորն է վաղահաս մահը:

Իսկ մեռելից ի՞նչ է կարող հաշիւ պահանջել հասարակութիւնը:

Եղիկ են շատ դէպքեր, երբ հօրից ժառանգել է երեցիների պաշտօնը որդին, և այդպիսով յիշեցրել է հինաճապետական օրհնեալ ցեղի շարունակութիւնը: Այլի առաջ ունենալով, որ երեցիների կրկնաժամանակեայ պաշտօնավարութիւնը աւելի վնասակար կողմեր ունի, քան թէ օգտաւէտ, այստեղ ինքն ըստ ինքեան հարց է ծա-

Թէ՛ աւելի օգտաւէտ չէր լինի մասնաւոր ուսումնարան բանալով միջոց տալով դէ՛ իրենց սկզբնական կրթութիւնը ստանալու այն անմեղ հարկւրաւոր մանուկներին, որոնց չընդունելով ձեր ուսումնարանում՝ տեղի անձկութեան պատճառով, դատաւարութեամբ էք տղիտութեանը...

Թէ՛ և շատ և շատ չօշափելի փաստերով կարող եմ ցոյց տալ, թէ՛ որքան արդիւնաւոր են եղել միջնակայ և այսօր մեր ուսումնարանները համեմատաբար իրանց կլանած նիւթական միջոցներին, բայց որովհետեւ այդ խնդիրը բոլորովին հեռու է եղել իմ նախընտրած նախնի գլխաւոր նպատակից, ուստի և այս անգամ աւելորդ եմ համարում երկարացնել դրա մասին խօսքը, միայն այս անգամ անհրաժեշտ եմ համարում աւելի սրբող կերպով բացատրել իմ նամակիս բուն միտքը, որ մի գուցէ պ. տեսուչը գործնալ չը հասկանալով ինձ, բոլորովին անտեղի պատասխաններով արգելք լինի հարցի պարզութեան:

Իմ նախընտրած նամակից պարզ երևում է, որ ես բնաւ նպատակ չեմ ունեցել վերաբերել պատուին բժշկի անձնատրուութիւնը, այլ ընդհակառակը իմ խորին շնորհակալութիւնս եմ յայտնած նրան և նրա անհիւ. ընկերակիցներին դէպի մեր ուսումնարանները ունեցած այս քանի տարվայ անարատ և անվարձատրելի աշխատութիւնների պատճառով. իսկ եթէ ես ասել եմ՝ թէ՛ մեր ուսումնարանների և եկեղեցու դրամական հաշիւները խառն և մասամբ անյայտ դրութեան մէջ են գտնվում, որի ճիշդ լինելը դարձեալ անդուժեմ եմ և փաստերով կաշխատեմ ապացուցանել որ ես սխալված չեմ և սուսը ճշմարտից կարող եմ ջնկել. — չէ՛ նշանակում որ դրանով կամեցել եմ վերաբերել բժշկին, այլ ընդհակառակը դրանով՝ միջոց տալ պարզելու այն կիսաւստ խնդիրները, որոնք արգելք են եղել միջնակայ և այսօր մեր ուսումնարանների բարօրութեանը և ապահովութեանը և որոնց կանոնաւորելու և կազմակերպելուց, իմ կարծիքով, կարող է առաջանալ այն ցանկալի հետևանքը, որ մեր ուսումնարանները կարճ միջոցում կարող կը լինեն կանգնել իրանց սեփական ոտքերի վրա, և ոչ թէ՛ այսօրվայնման նրանց դոյութիւնը կախված լինի հասարակութեան քրմից: Եւ արդարեւ սա միայն ի նկատի ունենալով ես ցանկացայ լրագրութեան միջոցաւ բացատրել այդ ամենը, խնդրելով այն անհիւ պարսնները, որոնք աւելի մօտ տեղեակ են դործին, ձայնակցել ինձ և առաջարկել այնպիսի միջոցներ, որոնցով կարելի լինի հասնել մեր բոլորի ցանկացած նպատակին: Բայց փոխանակ այդ խնդիրները պարզելու, պ. Վարդապետը կարծես չէ կամեցել ինձ հասկանալ և իրան վերաբերված համարելով՝ սկսում է բոլորովին այլ հարցերի վրա խօսել, նրանց բացատրութիւն տալ և իր պատասխանի վերջում հաստատել թէ՛ ուսումնարանների դրամական հաշիւները բոլորովին կապ չունեն երեցփոխների հաշիւների հետ, մի և նոյն ժամանակ

խոստովանելով, որ այս վերջինների հաշիւները անյայտ դրութեան մէջ են: Աստի կա պարտականութիւն եմ համարում որքան կարելի է փաստերով ապացուցանել, որ ուսումնարանների դրամական հաշիւները բաժանված չեն երեցփոխների հաշիւներից:

Միջնակայ աստի տեսած կամ լսած չեմ, որ մի և ինչ քաղաքում մի և նոյն անձը լինի և ուսումնարանների հոգաբարձու և երեցփոխան, կամ եկեղեցու հաշիւները նոյն երեցփոխանի ձեռքով պահվեն նոյն մատնանի մէջ, որի մէջ և պահվում են ուսումնարանների հաշիւները, բայց այս ամենը տեսնում եմ Վարդապետի Սրանից հետևում է այն՝ որ եթէ երեցփոխանը թող չէ տալիս իրան անագին, անխիղճ կերպով վերաբերվել եկեղեցական փողերին, որոնցով կառավարվում են ուսումնարանները, հարկաւ նոյն անձը նոյնպէս և կը վերաբերվի ուսումնարանական փողերին, քանի որ ուսումնարանի վարչութիւնը այնպէս է կազմված, որ չունի իր առանձին հոգաբարձուն, իր առանձին ծախսարարը, չունի մի առանձին կազմակերպված վարչութիւն, որ ուսումնարանի ընդհանուր ելլից և մտից հաշիւները նրա ձեռքը լինեն, նրա միջոցով կատարվեն բոլոր ծախսերը, որից և կարելի լինի իր ժամանակին հաշիւ պահանջել, այլ, ինչպէս տեսնում եմ, տեսուչը իր ձեռքով անցած փողերով ուսումնական մասի ծախսերն է կատարում *) պահելով առանձին իր հաշիւներում, — երեսփոխան — հոգաբարձուն տրամադրական մասի ծախսերն է անում միայն մի աստի մէջ խառն պահելով երկու հիմնարկութեանը հաշիւները. և այսօր հաշիւաւորները տեսնում են, որ այդ հոգաբարձուն երեսփոխանը աստի միջոց պատահել է մի քանի թեթեւեռ և չը կան նրա մէջ ուսումնարանի վերաբերեալ մի քանի հաշիւներ: Այսպէս ուրեմն այս հանգամանքները տեսնելով, ասացէք խնդրեմ, միջնակայ նամակիցի մեղանշն է, որ ասել է թէ՛ ուսումնարանական և եկեղեցական դրամական հաշիւները խառն և մասամբ անյայտ դրութեան մէջ են գտնվում, որ պատուին բժշկին ճշմարտութիւնը ծածկելով անդուժեմ է թէ՛ ուսումնարանների հաշիւները կապ չունեն երեցփոխանների հաշիւների հետ: Թող բժշկը փաստերով ապացուցանէ, որ վերև յիշած հանգամանքները ճշմարիտ չեն, այն ժամանակ ես պարտաւոր եմ հրապարակաւ իմ խօսքս յետ առնել... Դիմեմք փաստերի: Սրանից երեք տարի առաջ ուսումնարանները մի քանի պարտիքների հետ միասին ունէին մի ջրաղաց, որի մօտով խճուղին անցկացնելու պատճառով կառուցված թիւնը տախտակ էր քանդել այդ ջրաղացը վճարելով տէրերին վերջինի արժէքը, որից 2000 բուրլի հասաւ և ուսումնարաններին: Այդ գումարով փոխանակ անշարժ կալուած գնելու ուսումնարանը լինեն: Անգղալիտութիւնը միայնակ էր փաստերով ցոյց տալ թէ՛ ուսումնարանական հաշիւները խառն և մասամբ անյայտ դրութեան մէջ են գտնվում, որ պատուին բժշկին ճշմարտութիւնը ծածկելով անդուժեմ է թէ՛ ուսումնարանների հաշիւները կապ չունեն երեցփոխանների հաշիւների հետ, մի և նոյն ժամանակ

*) Կրկնում եմ դարձեալ, որ հեռու եմ այն մտքից թէ՛ տեսուչը անարատ չէ վերաբերվում այդ հաշիւներին:

գում թէ՛ ինչի մեր ծխական քահանաները, որոնք անմիջական մասնակցութիւն ունեն եկեղեցական անտեսական դրութեանը կառավարելուն, որոնց ծանօթ են երեցփոխանների շահանալուական դրամները, վաղորդ չեն զուլաւանում ժողովրդին և հաշիւ պահանջում երեցփոխաններից: Ինչի չեն աշխատում, որքան կարելի է կարճ ժամանակի համար ընտրել երեցփոխանի, կամ ինչու մեր հոգևոր կառավարութիւնը, հաստատապէս չէ սահմանում որոշեալ ժամանակամիջոց երեցփոխանների գործունեութեան համար:

Այդ հարցերին պատասխանելու համար, հարկաւոր է յիշել, որ երկար ժամանակի մէջ անկարելի է, որ չը պատահի եկեղեցու վերանորոգութիւն, զարդեր գնել կամ հինները վաճառել, պատահում է կտակներ հաստատել կամ փողերի տուկոսներ մաքրել, և այդ բոլոր գործերում չա՛հ ունեն թէ՛ քահանան և թէ՛ երեցփոխանները: Եթէ երեցփոխանի ժամանակամիջոցը կարճ լինի, այդ դէպքում կարելի է, որ ստեպ ստեպ փողիւնուց և միմեանց հաղորդելուց ժողովրդի մի յայտնի մասը տեղեակ կը լինի եկեղեցու նիւթական դրութեան հետ, իսկ երկար ժամանակամիջոցում, համեմատաբար վեց, երեցփոխ փոխելով, գործը անձանթ կը լինի ժողովրդին:

III.

Երբոր հարցը այն է, որ մեր երեցփոխանից շատերը լինում են անդրադէտ մարդիկ:

Կար մի ժամանակ, և այդ շատ հեռու չէ միջանցի, երբ միամիտ ժողովուրդը իր եկեղեցական փողերը յանձնում էր երեցփոխաններին

առանց կանոնաւոր հաշիւ, առանց պարտաւորական ստորագրութեան և առանց որոշ ժամանակամիջոցի և սահմանաւ իրաւանց: Այն ժամանակ, հաւատարմութիւնը և միամտութիւնը տիրում էր ժողովրդի մէջ, կեանքը սակաւապէս էր: Կրօնական երկիւղը և պարտաճանաչութեան սկզբունքը տիրում էր ժողովրդին: Մի երեցփոխ ինչպէս որ ասանում էր իր նախորդից, առանց մանրամասն հաշիւ, առանց արձանագրեալ ցուցակի, այնպէս և պահ էր տալիս միւսին:

Բայց այժմ, չնորհիւ մեր մէջ յայտնված ներկայ բարեփոխում և արդար երեցփոխանի անջնան ժամանակը վատացել է, անջնան հաւատարմութիւնը պակասել, որ չէ կարելի նախնական պարզամտութեամբ գտնելը պահ տալ դպրեմբ: Ամեն մի բուրձ մտածող մարդ, որը ապրում է ոչ թէ՛ երեսակայական աշխարհում, այլ իրական կեանքի մէջ, իրաւունք կը տայ մեղ այդպէս կարծելու:

Այժմ, համեմատաբար զարթել է ժողովրդի հետաքրքրութիւնը և երեցփոխանի գործունեութիւնը ենթարկվում է խիստ քննադատութեան:

Եւ հէնց այդ պատճառով, այժմ աւելի անհրաժեշտ է երեցփոխանի դրամատիկութիւնը և հաշիւապահութեան ընդունակութիւնը:

Եթէ առաջ ունեցել եմ երեցփոխանի, որոնց երեսակական հաշիւներում եղել է իրանց գրեւոր, եթէ նրա հաշիւ են ձեռքի համբիշի վրա կամ ածուխով խաչեր են նշանակել եկեղեցու պատին, այդպիսիները այժմ զոյրութիւն ունենալ չեն կարող, որքան էլ միամիտ, բարի և հա-

նարանների անտեսով և դրա արդիւնքը յատկացնելու վերջիններին, մեր հեռաւոր հոգաբարձուները առանց հաշիւանալու, առանց քննելու իրանց անխախտ քայլը, ծախսել են այդ պատկառելի գումարը ուսումնարաններին վրա, որից այսօր մի կողմից չէ մնացել գանձարանում: Բայց ինչ է եղել այն 50 բուրլին, որ ստացել է հոգաբարձութիւնը յիշեալ ջրաղացի նստելը վաճառելուց. այսօր հաշիւաւորները մատենան ոչ մի անկիւնում չեն գտնում այդ մուտքը... Ասացէք ինզրեմ, սա չէ նշանակում, որ «ուսումնարանների հաշիւները խառն և մասամբ անյայտ դրութեան մէջ են գտնվում»:

Թող թող տրվի ինձ հարցնելու հոգաբարձութեանը կամ ուսումնարանի վարչութեանը, որոնցից որ կազմված է դա, թէ՛ ինչ եղան այն ճայլար կոչված հոգերը, որ չորս տարի առաջ գնել էին 300 ոսկով դայասարի Յովսէփի աղայից ուսումնարանապատկան փողով... Ինչո՞ւ ուսումնարաններ, կառավարութիւնը քաղաքները կեղծ գտաւ, խլից ձեր ձեռքից և սուսեց բողբոջականներին... Բայց ով ուշադրութիւն դարձրեց դրա վրա. եղան մէկ արդեօք, որ աշխատել օրէնքով յետ պահանջել այդ հոգերը հաստատելով, որ քաղաքները կեղծ չեն եղել, քանի որ յիշեալ հոգերը ուսումնարաններին վաճառող Յովսէփի աղան դեռ այսօր կենդանի է և Վարսում է:

Այսպէս ուրեմն սա ինչ է, ասացէք խնդրեմ, եթէ «ուսումնարանական հաշիւները խառն և մասամբ անյայտ դրութեան մէջ գտնվել չէ»: Կան ևս շատ այսպիսի փաստեր մեր ասածը հաստատելու համար, բայց թողնում եմ մի ուրիշ ժամանակի, եթէ հարկը իմ ստեղծ, կարծելով որ այսքանին էլ բաւական է:

Թող պատուելի տեսուչը լաւ հասկանայ, որ իմ ցանկութեան չէր փաստերով ցոյց տալ թէ՛ ուսումնարանական հաշիւները խառն և մասամբ անյայտ դրութեան մէջ գտնվել չէ: Կան ևս շատ այսպիսի փաստեր մեր ասածը հաստատելու համար, բայց թողնում եմ մի ուրիշ ժամանակի, եթէ հարկը իմ ստեղծ, կարծելով որ այսքանին էլ բաւական է:

հաւորութեանց մէջ և, տեսնելով այս վերջիններին, բարոյապէս ևս վարձատրված համարի իրան: Ուրեմն և բնական է, որ ուսուցիչը այս ամենը ի նկատի ունենալով, հոգով և մարմնով, իր ամբողջ հոգեւորութեամբ չէ կարող նուիրվել այդ սուրբ պաշտօնին, որքան էլ նա ցանկար այդ:

Պ. տեսուչը իր պատասխանի վերջում ասում է. «Եթէ նամակագիրը այդքան նախանձախնդիր է տեղիս հայ ուսումնարանների յառաջդիմութեանը, ինչու միջնակայ և այսօր չէ հետաքրքրվել իմանալու, որ ուսումնարանների արդեանց հաշիւները բոլորովին կապ չունեն տեղիս եկեղեցիների ուսումնարանների հաշիւ հետ»: Հաւատացե՛ք, որ ինձ համար բոլորովին անհասկանալի է բժշկի այդ վերջին խօսքերը: Կամ գրաշարի անդուշտութիւնից է առաջացել այդ սխալը, կամ բժշկը գիտակցաբար կամեցել է անպատկառ խառնել մէջ թողնել հարցը: Միջնակայ ուսումնարանները եկեղեցիների ուսումնարանները չեն, որոնց պատճառով և ծխական են կոչվում և միջնակայ այդ ուսումնարանից եկեղեցիները ունեն ևս ուրիշ ուսումնարաններ. հաւատացե՛ք չը գիտեմ ինչ է կամեցել բժշկը դրանով նախանշել:

Բայց թէ՛ որքան ներքին են բժշկի այն վերաւորական խօսքերը իմ վերաբերութեամբ, որ ասում է. «Եթէ նամակագիրը չերկնչէր մի երկու բուրլի վճարելուց և ներկայ գտնվել աշակերտութեան ձեռագործի վիճակախաղին, դէ՛ թէ այն ժամանակ կը լսէր, որ ամենայն տարի այդ հանդիսի ժամանակ ուսումնարանների ելլից և մտից հաշիւը կարգադրվում է ի լուր հասարակութեան և ապա ներմուծվում հոգաբարձական մատենաների մէջ»: Թողնում եմ դատելու իրան բժշկին, քանի որ ինքը լաւ գիտէ, որ ոչ թէ՛ մի երկու բուրլի վճարելուց երկնչելով ներքից չեմ գտնուել այդ հանդիսին, միջնակայ. ինքը անձամբ 10—15 բուրլով է տարել ինձանից յօդու ուսումնարանների, այլ թէ՛ այդ ժամանակ անձնական գործերով բացակայ եմ գտնվել Վարսից: Իսկ այժմ իմ կողմից պարտականութիւն եմ համարում հարցնել և իմ մասնալ բժշկից, թէ՛ այդ ինչ ելլից և մտից հաշիւներ է կարգադրվում և ապա ներմուծվում հոգաբարձական մատենաները: Արդեօք ուսումնարաններին ընդհանուր արդեանց հաշիւներն են կազմում եւ և մուտք, թէ՛ միայն իր ձեռքով անցած նուէրներին, հանգամանակութիւնների և ուսումնական մասի ծախսած փողերի հաշիւները. կարծեմ, որ այս վերջինը սիտի լինի և դա չէ նշանակում թէ՛ հանդիսի ժամանակ կարգադրվում է ուսումնարանների ընդհանուր հաշիւները, այլ միայն մի մասը, իսկ հակառակը, եթէ ընդհանուր հաշիւն է կարգադրվում, ապա ուրեմն ինչու այսօր հաշիւաւորները այդքան պակասորդներ են գտնում հոգաբարձական մատենաների մէջ... դատիր դու, ընթերցող:

Պ.

ատարելով լինեն: Անգղալիտութիւնը միայնակ էր փաստերով ցոյց տալ թէ՛ ուսումնարանական հաշիւները խառն և մասամբ անյայտ դրութեան մէջ գտնվում, որ պատուին բժշկին ճշմարտութիւնը ծածկելով անդուժեմ է թէ՛ ուսումնարանների հաշիւները կապ չունեն երեցփոխանների հաշիւների հետ, մի և նոյն ժամանակ

է մի տեղ և, շարաթը կամ ամբողջ մի անգամ արձանագրել է տալիս պատահած տիրացուն մի թղթի վրա: Նրանց մատենանը իրանց յիշողութիւնն է: Եւ այդպիսի թղթեր ի հարկի կորչելուց աղատ չեն: Երեսակայիցէ մի թղթի, որը ստեպ ստեպ ձեռքում լինելուց արդէն հնացել և կորցրել է իր բնական գոյնը, այդ գիւղական անդրադէտ երեցփոխի հաշիւացուցալն է: Նրա վրա գրված են անմեղ երեցփոխի ձեռնարկով դրամական մուտքեր ու ծախսեր, առանց ամսաթիւի և համարի. մի տեղում գրված է թմաւարով մի այլ տեղ մատնուով և այնքան խառնաբախում, այնքան սխալներով լի, որ շատ անգամ դժուար է կարգալ:

Գլխաւորը համար, որքան խառն լինի դրութիւնը, և անընթերցանելի, այնքան աւելի նշանակութիւն ունի, որովհետեւ այդպիսի գրին երեք մօտենալ չէ կարելի և դառնում է անվերլուծելի: Հարկաւոր է լինի բոլոր տիրացուններին մի տեղ գումարել, որպէս զի իւրաքանչիւրը իր գրածը կարգալ, և այդ ի հարկի շատ հանգամանքներում բոլորովին անկարելի է: Ժամանակի ընթացքը բազմապատկառ է այդպիսի անհասկանալի դրութեան օրինակները:

Անգղալիտ երեցփոխը իր մի անգամ մուտքածը կրկին անգամ աւելացնում է մի արձանագրութեան վրա, և այդ բոլորից դուրս է գալիս մի այնպիսի աղաւաղած, կծուած դրութիւն, որից հասարակութիւնը ոչինչ չէ կարող մաքրել և ստանալ: Անգղալիտ երեցփոխները, զբաղեւ օգնականներ կամ հաշիւապահներ չունեն, որոնք կարող կը լինեն միմեանց պակասը լրացնել: Բայց դրա-

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳԻՐՆԵՐ

Ալեքսանդր Գրիգոր, 16 յունիս

«Նոր-Վարդ» առաջին իսկ համարի մէջ, մի օրինակ Ալեքսանդր Գրիգորի յայտարարութեան մի մասին (Արդարեւ օր. դարձի) ներկայ յայտարարեալ զարգացումը (Վարդ) կատարելու: Ինչ չարափառ մարդ եմ եւ եւ զարմանալի է, որ ալեքսանդր Գրիգորի կարգադրութիւն չեն անում, գոնեա 70 վերստ ինչ հեռու պահել քաղաքից: Եւ իրաւ, այդ թղթակցութիւնը կարգադրուց յետոյ, ինչու էլ զգուշ եմ, որ վտանգը մեծ էր. ինչ կը լինէր մեր քաղաքի դրութիւնը, եթէ նշանակված գրականական երկերն տեղի ունենար եւ անմիջ երկխոսութիւն տալ ներկայանար այն չարածիւնը: «Վարդ» 25, եւ ստեղծելու արեւելի այդ ծառը եւ երկխոսութիւնը զարգացնելը, զարգացնելու էլ նրանց զարգացնող միջոցները մէկը համարել մոլորութիւն է: Բայց եւ ծառաւոր եմ, ինչ էլ զանաւոր կը սիրում այս օրոշանից իսկ «Բերեօղան» եւ յայտնի եմ զուր գալ թղթակցող պարտնիս. այս ծառի ձեւը քերք կամ նրան փոխարինող զանաւոր աւելի զարգացողից եւ աշակերտաց դասին, քան թէ «Վարդ»-ը, որը վշտ, անպիտան ծառ է եւ աչք է ծախում: Այսպէս իմ մոլորութիւնս խոստովանելուց յետոյ, եւ պարտք եմ համարում թղթակցի անկարգած փաստն էլ ներկայացնել իսկութեամբ: Ինչ թուում է, որ պ. թղթակցը ստանալու է կամ ուրիշից լսածն է խոսում, թէ ինչ է պատճառը, եւ չը գիտեն:

Այս փաստը. Արդարեւ զարգացի մասնակցութեան փոքրիկ ուսուցիչները մէկը առաջագրութիւն արաւ, անցնելով ամենին օրիւնդաց համար մի գրականական երկերի պատրաստել: Ժողովը հաւանելով այդ մտքին, ընտրեց իր միջին մի մասնակցութեան (որի մէջ եւ չը կայի) եւ յանձնեց նրան յիշեալ երկերին համար ծրագիր մշակել եւ ներկայացնել Ժողովի քննութեանը: Հետեւեալ նիստում ծրագիրը ներկայացվեցաւ Ժողովին: Այդ ծրագրի մէջ ի միջի այլոց կար եւ ամուսնաւոր եւ տեղական պար, իբրեւ զուարթութեան միջոց երկխոսութիւն համար: Ժողովը հաւանեց (այստեղ էլ ասեմք) եւ եւ) ներկայացրած ծրագրին, ուստի եւ իմ կողմից ներկայացրել այն ծրագիրը զարգացի Հոգաբարձական Ժողովին, որ ներկայ էր եւ Գեր. Նախագահը եւ ինչոքեղի կարգադրել այն ծրագիրը կամ հաւանութիւն տալ կամ ցոյց տալ ինչ, թէ ինչ փոփոխութիւններ են հարկաւոր: Եւ ստիպել չունեցայ հոգաբարձութեան անգամնակին համոզելու կամ ինչպէս ասում է պ. թղթակցը յաջողեցնելու, ըստ որում Ժողովին ներկայ եղող անդամները Գեր. Նախագահի հաւանութեանը հետեւելով, ստորագրութիւն կառնեցին եւ յանձնեցին ինչ գործադրելու: Եւ թղթակցի դրութեան ըստ վանդակութեան թղթ չէ տալու ինչ ոչինչ աւելի ասել եւ եւ պատճառ. չունենալ լրագրութեան

նից, երեցիկը, թէ գիտեմ եւ թէ քաղաքներում ունի իր ընտանեկան հոգսերը: Եւ կամ աւելորդական է կամ արհեստաւոր, իսկ պիւղերում, գիւղատնտեսութիւնը այնքան զարգացնելու է, որ խլում է երեցիկին աշխատանքից: Նշանաւոր փամբը: Ուրեմն, ազգային մի երեց-փոխ, որը նաեւ անգրագէտ է, պէտք է կատարէ թէ իր, եւ թէ երեցիկական հոգսերը, որ, եթէ դատելու լինենք, մէկին կամ միւսին պէտք է լինի թողլ եւ անպէտք:

Տեղական քահանայ, որը կարող է օգնել անգրագէտ երեցիկին իր ծառայութեան մէջ, այդ պիտի իրան կատարեալ չէղքը է համարում: Որքան խառն լինի երեցիկին հաշիւը, այնքան աւելի շահաւէտ է քահանայի համար:

Միասին, անգրագէտ երեցիկին կարելի է աւելի շուտ խաբել, քան թէ գրագէտին: Եղել են անգրագէտ երեցիկներ, որոնք տեսնելով որ խառն գրութեան մէջ են իրան հաշիւները, բոլորովին հրաժարվում են հրապարակաւ հաշիւ տալուց: Ինչ կարող է անել Ժողովուրդը: Եւ չէ յանձնել երեցիկին երեցեցապատան փողերը օրինաւոր ստորագրութեամբ, նա ոչինչ երաշխաւորութիւն չունի երեցիկին կողմից հատարելով լինելու կամ չը լինելու, եւ հետեւեալ ոչինչ օրինաւոր պահանջ չէ կարող անել անգրագէտ երեցիկներից: Երեցիկներ կարող է ի վերջոյ իր ծառայութեան վարձը երեցեցուց վերցնել եւ իրան արդար համարել այդ գործում: Բայց դրանից, անգրագէտ երեցիկները եթէ իր փողից կորցրած էլ լինի, նա զարմեալ այդ կը հաշուէ երեցիկին պաշտօնի

միջոցաւ Արդարեւ զարգացի հոգաբարձութիւնը խոհեմ եւ անխոհեմ մասերի բաժանել, բայց ալեքսանդր Գրիգորի լաւ գիտեն, թէ ոչք են խոհեմ եւ ոչք անխոհեմ անձինքը եւ ըստ արժանացն հնաճառել նոյն իսկ թղթակցի խոհեմութիւնը անխոհեմ ցոյց տալ այնպիսի մի անձնատուութիւն, որը երկար տարիներ պահպանել է Արդարեւ զարգացի պատիւը եւ գոյութիւնը: Իսկ ինչ վերաբերում է ամուսնաւորութեանը «Վարդի» պաշտպան տեսչին, եւ «Վարդ» չեմ պաշտպանում եւ նրա լինելը կամ չը լինելը հաւասար նշանակութիւն ունի իմ աչքում: Եւ պաշտպանում եմ Հոգաբարձական եւ մասնակցութեան Ժողովին նշանակութիւնը զարգացական գործերի մէջ: Ալեքսանդր Գրիգոր, պատմեց չինական պատերով օրիւնդական զուգըցը, չը կըտրուի չը պատաստող հանգամանքները, դուք այդ չէք ցանկանալ, բայց կարող էք եւ պէտք է ցանկանաք, որ Արդարեւ զարգացի լինանից աւելի լաւ պատրաստված ուսուցչ ունենայ եւ իրաւունք ունի, տեսչութեան պաշտօնը հայրս ինչ ժառանգութիւն չէ թողել:

Կ. Ջալալեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ստացանք եւ հասցրինք ուր հարկն է 3 բուլլ, որ ուղարկվեցաւ մեզ Եկատերինոպոլից Բաֆֆի յօրհանին առիթով: Ուղարկողը աւագ քահանայ Միքայիլ Բաբիկեանն է:

ԱՆՍԻՍՏԱՍԻՍԻՍ մեզ գրում են: «Այստեղ փորձ է լինում հացարդի մի տեսակի եւ ցանկը: Դա գր է չի իս անուշով հացարդի է, որի սերմերը կառավարութիւնը անօրինել է բաժանել գիւղացիներին, փորձելու համար թէ ինչպէս կաճէ մեր գաւառում այդ բուլլը»:

«Նոր Վարդ» խմբագիրը սկսել է արշմիկ «Մշակ» դէմ եւ յատկապէս մեր թերթի խմբագրի դէմ: Ամեն բան կայ այդ արշմիկայում, բայց լռիկալից: Այդչին Ստանդարտն խառնում է այնպիսի գործերում, որ իրան չեն վերաբերում: Ով կարող է պահանջել, որ հայ խմբագիրը այս կամ այն աշխատակցին այցքան վճարէ ամսական, երբ այդ խմբագիրը տարեկան մեծ գումար էր դնում ամեն տարի իր գրականից լրագրի դէֆիցիտը ծածկելու համար: Արդէն բաւական է, որ մեր լրագրի բիւժետից տարեկան մի երեք, չորս հազար բուլլ գնում է ուժեղների վրա: Ուրեմն Ստանդարտը, ինչպէս երևում է պէտք է շարունակէ «Վերդի» անձնական յարձակումները: Իսկ ինչ որ վերաբերում է Գարուլին եւ Կարուլի մեր լրագրի մէջ կենսագրութեան տպւոյն, դա չէ նշանակում, որ տպւոյն նոր յայտնվող կաթոլիկոսացոյի կենսագրութիւնը մենք նրա անձին համարելու լինենք: «Մշակ» բոլոր յօդուածները կաթոլիկոսական հարցի վրա, թէ

վրա եւ դուրս կը գալ եկեղեցուց: Եւ ամեն բանում կասկածաւոր է, թէ եկեղեցու շահերն եւ սեփական միջոցներն: Բայց թէ որքան կարող են կրօնը անգրագէտ երեցիկները, շատ անգամ լուրջովին հակառակ պայմաններ կուտուր դանդաղ անձանց հետ, որոնց օրինաւորութեան մասին ինքը անձամբ անկարող է ստույգ գիտութիւն ունենալ:

Զորքող հարցն է, որ մեր հոգևոր կառավարութիւնը պաշտօնապէս միտք չէ դարձնում եկեղեցիներին նիւթական միջոցները ազատութեան վրա: Անդրովկասի հայ-կաթոլիկները, ինչպէս յայտնի է, դեռ չունեն իրանց սեփական թեմական հայ-կաթոլիկ եպիսկոպոս, այլ նրանք փամանակաւորապէս ստորադրված են Սարատովի լատին եպիսկոպոսի իրաւասութեանը: Բայց նրանք ունեն իրանց սեփական հոգևոր կառավարութիւն: Այսպիսով մէջ, որը վիճակներ կառավարվեցին թէ ձեռքով կառավարում է Ժողովուրդը, եւ շատ քիչ գործերում կախումն ունի լատին եպիսկոպոսից: Մինչեւ այսօր մեր հոգևոր կառավարութիւնը առանձնապէս ուշք չէ դարձնում մեր եկեղեցիներին նիւթական միջոցները վրա. մեր կառավարութեան հաստատութիւնից մինչեւ այսօր միայն մի անգամ, որքան գիտեմք, չը զարգացի կառավարութեան անգամ Պօղոս վարդ. Երանգեանը, որը գիւղերում հաստատեց երեցիկներին կանոնաւոր պաշտօն, հաստատեց եկեղեցական վաճառական մատենները, արձանագրեց եկեղեցու նիւթական միջոցները, եւ իր պաշտօնը կատարված համարելով հեռացաւ ասպարէզից: Նրանից յետոյ

այն յօդուածները, որոնք անցեալ տարւոյ սկզբում գրվեցան Գ. Ա. ստորագրութեամբ, թէ Մեքլեդաղէի յօդուածները, պարզ երևում է թէ «Մշակ» ձեռն է համարում: Բայց ամեն նոր յայտնվող կաթոլիկոսացոյի կենսագրութիւնը մենք հարկաւոր ենք համարում տպել: Բոլորը գիտեն թէ մենք կուղենայինք կամ Ներսէսին, կամ Խրիմեանին Էջմիածնի կաթոլիկոսական աթոռի վրա տեսնել, բայց այդ չէ նշանակում, որ մենք այդ պատճառով պէտք է գիտակցական կերպով աղաաղենք ուրիշ կենսագրութիւնը, նրա երեսին ցեղի գցենք, որպէս զի Ներսէսը աւելի շանսեր ունենայ ընտրված լինել: Այդպէս վարվում են իրանց հակառակորդները հետ միայն Պետրոս Սիմէոնեանցի եւ Սպանդար Սպանդարեանի պէս մարդիկ: Ուրիշ բան է, եթէ հակառակորդը ձեռնարկ անպիտան մարդ է: Բայց Սիմէոնեանցի ու Սպանդարեանց պատրաստ են ամենաօգտակար, ամենաօրինաւոր մարդուն էլ ցեղիտեսել, եթէ նա միայն նրանց հակառակորդ է: Մենք հօ չենք կարող Զարութիւն եպիսկոպոսի մասին անպատճառ վատ բաներ գրել, երբ ոչ նրա լաւ գիտենք, ոչ նրա վատը: Վաղը, անկողնաւորութեան համար, կարող ենք տպել եւ անպատաս կենսագրութիւն նրա մասին, թողնելով երկու կենսագրութիւնների պատասխանատուութիւնն էլ նրանց հեղինակներին: Ում կենսագրութիւնն էլ տպենք, բոլորը գիտեն, թէ մեր կանգնեալները ուղբեր են:

Հետաքրքիր է, որ չորս կաթոլիկոսացոյներից, որոնք են Ներսէս, Խրիմեան, Զարութիւն եւ Մալար—երկու առաջինները միայն հայ են ծագումով իսկ երկու վերջինները ծագումով ալազգի են, թէ եւ ի հարկէ, հայ լուսաւորչական կրօնի: Զարութիւն եպիսկոպոսը արար է իսկ Մալարը քրդեր:

Կ. Պօլսից շնորհակալութեամբ ստացանք Եղիա Տէմիրճիպաշեանի (Գրատէր Ասում) «Գրական եւ իմաստասիրական շարժում» գրքիցի առաջին հատորը: Գրքիցի տպված է 1883 թւին Արամեանի տպարանում:

ՄՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՍՏԻՍՏԻՍԻՍ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԵՐ

ԽԱՐԿՈՎ, 24 յունիս: Տօնավաճառը վերջանում է, շատերը ճանապարհ են ընկնում: Արդիւնքները անմիջեւ են:

ԻՐԻՍ, 24 յունիս: Վաղաժամ է այն լուրը, իբր թէ տօնավաճառի վրա յոյսը վատ է, նայելով ուսուց ապրանքների փոքր քանակութեամբ բերելուն: Աւելի հաւանական է, որ տօնավաճառը լաւ վաճառնայ:

մինչեւ այսօր կառավարութեան կողմից ոչ մի գործ չէ սկսված իմաստաւ եկեղեցիներին նիւթական միջոցները: Վիճակային աւագ քահանայը չեն հետաքրքրվում խմանալու երեցիկների գործերը, չը նայելով, որ նրանք պարտաւոր են ամեն տարի չը զարգայել վիճակի գիւղերը եւ առ հասարակ ի նկատի ունենալ Ժողովրդի ներքին անտեսական միջոցները: Որ քահանայ յանձն կանէ ճանապարհորդել գիւղերը, եթէ անձնական չափ չունի: Բայց իր սեփական գործերի համար ամեն մի քահանայ բացի Նեղութիւն կրեւոց, կը ստիպէ գիւղացուց տալ հարկաւորեալ ձին ու ծառան, նաեւ նահապետական հիւրասիրութիւնը: Գիւղական քահանայ տարեկան հաշիւ չէ տեսնում երեցիկին հետ, եւ ի հարկէ չէ հարգում վիճակային աւագ քահանային քանի որ վերջինս չէ պահանջում այդ բանը գիւղական քահանայից: Վիճակային առաջնորդ քահանայն ուղիւն չէ հաղորդում հոգևոր կառավարութեանը:

Եւ ինչ քահանայ կը կամենայ, առանց պահանջելու, հաշիւ ներկայացնել: Բայց հոգևոր կառավարութիւնը, եթէ կամենայ, մի պաշտօնական գրութեամբ կը ստիպէ տեղական քահանայներին, որ ամենը հաշիւ ներկայացնեն վիճակայիններին, որ ամենը իր տեսութեամբ: Հարգելով իմ կառավարութեան թերթ, մի անունով գրութիւն լինի կառավարութիւնը, այդ կաշխատի իսկոյն տարածել գիւղերում: Այդ անկող կարողութիւն ունեն, բայց եկեղեցու նիւթական միջոցները համար ինչպէս երևում է պոխտում է նրանց աշխատանքը:

ՎԻՆՆԱ, 24 յունիս: Այսօր պատգամաւորների Ժողովի մէջ միաստիճանաւորաւոր առաջ բերեց այն պատճառները, որոնք ստիպեցին կառավարութիւնը զիմել արտակարգ միջոցներ հասարակական ապահովութիւնը պահպանելու համար: Այդ պատճառներն են՝ անխիտանականների ջանքերը, պոլիցիական աստիճանաւորների սպանութիւնները, բանւորների մէջ այնպիսի հրատարակութիւնների տարածելը, որոնք զրդում են բռնի յեղափոխութիւն գործել: Պօլիցիական իշխանութեան գործը հեշտ չէ, որովհետեւ չարքը ընդարձակ չափեր է ստացել: Կառավարութիւնը եռանդով կը գործի, բայց կը ձգտի միայն նախագծված նպատակին: Արտակարգ միջոցները գործադրվում են յայտնի շրջանի մէջ, թէպէտ միւս տեղերն էլ երկիւղ կրելու առիթ են տալիս:

ԼՕՆԴՈՆ, 24 յունիս: Բացվեցաւ պարլամենտը գահական ծառով, որ ցոյց է տալի Անգլիայի խաղաղ յարաբերութիւնները միւս պետութիւնների հետ: Մաղաքակարի հարցը վճռված է խաղաղ համաձայնութեամբ: Ֆրանսիայի հետ: Ներկայական զօրքերի յաղթվելու պատճառով Սուդանի մէջ Նիգիտոսի մարքիւր անգլիական զօրքերից յետաձգված է: Գօրգոն-փաշային պատուիրած է միջոցներ գործադրել Սուդանը մարքիւր համար:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 24 յունիս: Պետական բանկի 50/0 տոմսը առաջին շրջանի արժէ 96 ռ. 62 կ., երկրորդ 94 ռ. 75 կ., երրորդ 94 ռ. 87 կ., չորրորդ 94 ռ. 87 կ., հինգերորդ 94 ռ. 75 կ., ներքին 50/0 տոմսին փոխառութեան տոմսը արժէ 215 ռ., երկրորդ 211 ռ. 50 կ., արևելեան տոմսին փոխառութեան տոմսը արժէ 92 ռ. 50 կ., երկրորդ 92 ռ. 62 կ., երրորդ 92 ռ. 62 կ., ոսկի 8 ռ. 43 կուպ.: Ռուսաց 1 բուլլ 1 ռուբլի վրա արժէ 23⁵/₁₆ պէսա, ռուսաց 100 բուլլ չափուրդի վրա 198¹/₂ մարի, փարիզի վրա 244³/₄ ֆրանկ: Բօրսայի տրամադրութիւնը հանդարտ է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 25 յունիս: Այն հիանալի գրութեան համար, որի մէջ գտաւ գեներալ-ֆելդմարշալ Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլաևիչ աւագը Մոսկվայի, Կազանի, Խարկովի եւ կովկասեան գեներալական, շրջանները,

տանքը: Ընդհանուր անտարբերութեան, խառնաշփոթութեան եւ անխիտանական մէջ մենք չենք խօսի եկեղեցիներին նիւթական միջոցները վրա, եթէ ի նկատի չունենայինք, որ եկեղեցու գումարը որպէս հիւր պէտք է ծառայէ մեր ապագայ զուգըրացիներին, որոնց գոյութեան մասին նախապէս տիրում է Ժողովրդի մէջ շատ օրաւոր եթէ մինչեւ այսօր մենք չունենք ուսումնարաններ, այդ նրանից է, որ երբէք չենք ունեցել (կամ չեն թող տուել ունենալու) եկեղեցական նիւթական միջոցներ: Այդպիսի աղբիւրներ անխառն մնալով դարձել են:

Մինչեւ երբ պէտք է մեր հայ-կաթոլիկ Ժողովուրդը մնայ խառն մէջ չը կարողանալով հետաքրքրվել իր սեփական իրաւունքներով: Մինչեւ երբ մեր հոգևոր հայրերն պէտք է անխաղաղ պահեն եկեղեցիներին անտեսական միջոցները: Որքան հարստահար են մեր հոգևորականները, նրանք կարող են արդարաւալ հասարակաց կարծիքի առաջ, որովհետեւ Ժողովուրդը գտնվում է մեռելային անարթութեան մէջ, Մի այլ անգամ, մենք կաշխատենք թուանշաններ հաւաքելով ցոյց տալու, թէ ինչպէս կորուստ են ունեցել մեր եկեղեցիները, եւ թէ ինչ դրութեան մէջ են ներկայումս: Ալեքսանդր Գրիգոր, խաղաղաբան, լուսաւորչական հայ-կաթոլիկ վիճակագր եկեղեցական նիւթական միջոցները: Եւ ինչ զարմանք, որ կան մեզանում շատ հոգևորականներ, որոնք մերժում են սեփական թեմական եպիսկոպոս ունենալու անհրաժեշտութիւնը...

Պետրոս Բեյդուրեան

Թագաւոր Վաչագայ յայտնում է Թագաւորական շնորհակալութիւն՝ վերոյիշեալ շրջաններէ զօրքերի հրամանատարներին, 9, 10, 13, 15 և 2-դ կովկասեան կորպուսներէ գլխաւորներին, զօրաբաժիններէ բոլոր հրամանատարներին և գլխաւորներին: Մի և նոյն ժամանակ Նորին Մեծութիւնը անկեղծ երաստագիտութիւն է յայտնում Մեծ Իշխան Նիկողայ Նիկողայիչին: Պետական կալուածական բանկի հիմնարկութեան լուրը ստուգվում է: Ասում են, որ այդ առարկայի վերաբերեալ ենթադրութիւնը յայտնել էր Ֆինանսների մինիստրը պետական խորհրդին 1884 թւի բիւլետէտը քննելու ժամանակ: Մանրամասնութիւնները դեռ ևս յայտնի չեն:

ՄՕՍԿՎԱ, 25 յունվարի: Յունվարի 23-ին, երկրպան Նիկողայիչի երկաթուղու շոգեառը պատրաստող արհեստանոցներում, 170 փականագործներ անկարգութիւններ արին և

ծեծեցին տրակցիայի գլխաւորին և աւագ փարպետին: Նրեկից կատարված քննու-թիւնից երևաց, որ փականագործները կամենում էին վրէժխնդրի լինել իրանց գլխաւորներին ճշունքների և յաճախակի տու-գանքների համար: Արհեստանոցում աշխա-տանքները դադարեցրած են մինչև որ Պետեր-բուրգից կը գայ գլխաւոր ինժեները:

ԿԱՅԻՐԷ, 26 յունվարի: Տօկատի վրա արշաւելու ժամանակ թշնամուն ստիպելու համար դադարեցնել այդ բերդի պաշարու-մը, Բէկկէր-փաշա սաստիկ ջարդվեցաւ, այդ կուռում փաշան կորցրեց 2000 մարդ և 6 թնդանօթներ: Բէկկէր-փաշան յետ է քաշվում մնացած զօրաբաժնով դէպի Սուա-կիմ:

Խմբավոր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՄԵՐՈՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆՎԱՐԻ 29-ԻՆ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆՈՒՄ

ՅՕԳՈՒՏ ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՒՀԵԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

տ ե ղ ի կ ու ն ե ն ա յ

Պ Ա Ր Ա Հ Ա Ն Դ Ե Ս

Մուտքի գինը թէ աղամարդկանց և թէ կանանց համար 2 ր. է:

1—3

ԱՆԴՐԿՈՎ ԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ԳՆԱՅԳՆԵՐ

Կայարան	Գալիս է	Գնում է	Կայարան	Գալիս է	Գնում է
Բաթում . .	ժամ. րոպէ.	ժամ. րոպէ.	Բաթում . .	ժամ. րոպէ.	ժամ. րոպէ.
Սամորեղի .	12—2	12—18	Գանձակ . .	12—20	12—48 զիշ.
Րիօն . . .	1—9	1—22	Թիֆլիս . .	7—49	8—31 առ.
Սուրամ . .	6—8	6—11 երեկ.	Գորի . . .	10—56	11—
Միխայլով .	6—23	6—33	Միխայլով .	12—26	12—46
Գորի . . .	7—53	8—2	Սուրամ . .	12—58	1—1
Թիֆլիս . .	10—25	11—11	Րիօն . . .	5—54	6—9 երեկ.
Գանձակ . .	6—20	6—39 առ.	Սամորեղի .	7—	7—20
Բաթում . .	8—8 երեկ.	—	Բաթում . .	11—21 երեկ.	—

Կայարան	Գալիս է	Գնում է	Կայարան	Գալիս է	Գնում է
Սուրամ . .	—	1—38 զիշեր	Թիֆլիս . .	—	3—11
Միխայլով .	1—50	2—5	Գորի . . .	6—30 երեկ.	6—41
Գորի . . .	4—6	4—30	Միխայլով .	8—41	8—56
Թիֆլիս . .	8—առաւ.	—	Սուրամ . .	9—8 երեկ.	—

Կայարան	Գալիս է	Գնում է	Կայարան	Գալիս է	Գնում է
Փոթի . . .	—	8—45 առ.	Սամորեղի .	—	7—30 երեկ.
Սամորեղի .	11—39 առ.	—	Փոթի . . .	10—24 երեկ.	—

ՖԻՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՇՈԳԵՆԱՌԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Երկուշաբթի, 16-ին յունվարի հասաւ ֆոթի ԱՐՄԵՆԻԱ (L'ARMÉNIE) 2^ա գինուր, որի նաւապետն է Գիլիշէն (Duchesne). Տեղեկութիւնների համար գիմել ընկերութեան աղէտներին. ֆոթի-ՈՒՄ պ. Գարու-նիօնին, Թիֆլիսի ՍՈՒՄ պ. Բընօին, Արծրունու գալլէրէում № 194.

КАВКАЗСКИЙ АДРЕСЬ КАЛЕНДАРЬ

Съ картою Кавказа продается во всѣхъ книжныхъ магазинахъ Тифли-са по 1 р. 50 к. За пересылку во всѣ города имперіи по 25 коп.

4—5

СЪ 1-ГО ЯНВАРЯ 1884 Г.

ВЪ Г. ТИФЛИСѢ ИЗДАЕТСЯ
НОВАЯ ЕЖЕДНЕВНАЯ
ЛИТЕРАТУРНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

„НОВОЕ ОБОЗРѢНІЕ“

(350 №№ въ годъ)

подъ редакціею А. В. СТЕПАНОВА (бывшій редакторъ «Юридическ. Обзорнія»).

Объемъ газеты печатный листъ средняго формата. Программа,—общая всѣмъ литератур-но-политическимъ изданіямъ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: съ доставк. и перес. на ГОДЪ 10 рубл., ПОЛЪ года 6 р., ТРИ мѣсяца 3 р. 50 к. ОДИНЪ мѣсяць 1 р. 25 к.

Городская и иногородная ПОДПИСКА принимается въ Тифлисѣ въ газетномъ агентствѣ ШАВЕРДОВА.

Въ Петербургѣ и Москвѣ въ книжн. магаз. «Новаго Времени».

Временное помѣщеніе редакціи: на Давыдовской улицѣ, домъ Кананова, квартира ре-дактора. 2—5 (1).

ОБЪ ИЗДАНИИ ВЪ 1884 ГОДУ ЖУРНАЛА

„ЮРИДИЧЕСКОЕ ОБОЗРѢНІЕ“

(ГОДЪ ЧЕТВЕРТЫЙ).

Журналъ, какъ и прежде, будетъ выходить по четвергамъ въ размѣрѣ отъ 1 до 2 печатныхъ ли-стовъ, по слѣдующей программѣ:

I. Статьи по всѣмъ вопросамъ, вытекающимъ изъ теоріи права и судопроиз-водства.—II. Перечень, изложеніе и обсужденіе важнѣйшихъ распоряженій и узано-неній правительства.—III. Судебная хроника: а) отчеты о засѣданіяхъ въ судахъ, преимущественно Кавказскаго края, и б) особенно интересныя рѣшенія Кавказскихъ гражданскихъ судовъ по вопросамъ права и судопроизводства, вызваннымъ мѣстны-ми особенностями края.—IV. Корреспонденціи юридическаго содержанія.—V. Крат-кіе отчеты о новыхъ книгахъ юридическаго содержанія (Обзоръ юридической печати и библиографія).—VI. Смісь (разныя извѣстія). Случаи изъ судебной жизни и прак-тики.—VII. Тезисы кассационныхъ рѣшеній: а) кассационныхъ департаментовъ се-ната и б) Тифлисской судебной палаты.—VIII. Извлеченіе изъ приназовъ о важ-нѣйшихъ назначеніяхъ по вѣдомству юстиціи.—IX. Судебный указатель. Резолю-ціи Тифлисской судебной палаты по дѣламъ апелляціоннымъ и кассационнымъ.—X. Объявленія—казенныя и частныя.

При всей трудности изданія юридическаго органа на далекой окраинѣ Россіи, необходимость и полезность такого органа на Кавказѣ доказывается вступленіемъ „Юридическаго Обзорнія“ въ четвертый годъ своего существованія. Въ настоящее пре-мя редакція заручилась сотрудничествомъ многихъ юристовъ, врачей и публицистовъ. Мы можемъ указать, какъ участникомъ въ нашемъ журналѣ: К. Г. Анциферова, Д. З. Банрадзе, Ө. А. Быкова, Ө. К. Бакало, Кн. К. А. Бебутова, Г. Г. Гвиніева, А. А. Гребенщикова, С. І. Гулишамбарова, Н. А. Дингельштета, К. В. Долгова, Г. А. Джаншіева, Г. И. Едзубова, Д. И. Кипіани, Д. В. Квиркелія, П. И. Ковалевскаго, П. М. Лебединскаго, Я. И. Лудмера, Н. Я. Николадзе, П. А. Опочини-на, Д. П. Пурцеладзе, Я. И. Рашета, Н. П. Смиттена, В. Д. Спасовича, А. В. Сте-панова, А. А. Өон-Ашеберга, В. А. Хлѣбникова, Н. А. Шаврова и др.

Въ распоряженіи редакціи имѣются статьи, какъ мѣтнаго, кавказскаго, такъ и общаго интереса. Изъ числа ихъ предназначены къ печатанію въ 1884 году: мате-ріалы для новыхъ Уложеній—Уголовнаго и Гражданскаго, о водовладѣніи на Кавказѣ и другихъ мѣстахъ по законамъ: царя Вахтанга, шаріату и др., о межеваніи, о иошлинахъ, о литературной, и музыкальной собственности, о нефтяныхъ законахъ въ разныхъ странахъ, о колоніяхъ преступниковъ, о сельской адвокатурѣ, о безпріютныхъ дѣтяхъ, о формѣ суда присяжныхъ на Кавказѣ, о хизанахъ, о саношеняхъ, о древ-не-армянскомъ законодательствѣ (ислѣдованія Мхитара-Гюша), о мусульманскихъ законахъ на Кавказѣ, о древне-еврейскомъ законодательствѣ и пр.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

Редакція и администрація журнала (для пріема подписки, объявленій и роз-ничной продажи)—Тифлисъ, Сололакская ул., д. кн. Меликова.

Подписная цѣна на журналъ, съ достав-кою и пересылкою: на годъ—10 р.; на 6 мѣс. 6 р.; на 3 мѣс.—3 р. 20 к.; на 1 мѣс.—1 р. 25 к. Подписываться можно перваго числа каждаго мѣсяца и не далѣе конца года.

Разсрочка въ платежѣ денегъ допу-скается—для годовыхъ подписчиковъ: при подпискѣ 4 р., въ мартѣ и апрѣлѣ по 3 р., и для полугодовыхъ; при под-пискѣ 3 р. и черезъ два мѣсяца еще 3 р.

При перемѣнѣ адреса вносить 40 к.

Объявленія, казенныя и частныя—стро-ка петита 10 коп., 1/2 страницы 3 р. 25 к., цѣлая стран. 6 руб. 50 коп.

Подписка и объявленія принимаются также въ Москвѣ и Петербургѣ, въ книж-ныхъ магазинахъ И. П. Анисимова.

Отдѣльные №№ „Юрид. Обзор.“ про-даются по 25 коп. въ Тифлисѣ, въ Цен-тральной книжной торговлѣ и въ г. Ку-таисѣ, въ книж. маг. Чиладзе.

Статьи должны имѣть подписи и адресъ ихъ автора, для свѣдѣнія редакціи, и могутъ подлежать передѣлкамъ и сокра-щеніямъ.—Статьи безъ означенія условій гонорара признаются бесплатными.— Об-ратная пересылка рукописей для редакціи не обязательна.

При доставленіи въ редакцію „Юридическаго Обзорнія“ экземпляра юридиче-скаго сочиненія, о немъ будетъ данъ отчетъ и сдѣлана публикація.